

T E R M É S Z E T.

Szerkesztő's kiadja

K U N O S S.

26ik szám.

Nyárelő 29ikén.

1838.

H O N I S M E R E T.

E L Ő Z N É N Y.

A' természet egy látszik remekelni akart, midőn honunkat alkotá és e' kised térre olly sok jelest, nevezetést halmoza össze. Az író alig tud a' sok szép közül választani. Tetemes kötetekre terjedhetne, hacsak felületesen akarnánk is minden egyes tárgyat érinteni, mit minden honi polgárnak hazájáról tudnia kellene. Csak általánosan szándékozom tehát „Honismeret“ czím alatt időnkint némelly cikkelyt e' lapokba iktatni, hogy azok, kiknek e' lapok főképp szánuva vannak, — a' köznép — legalább innét ismernek meg csak némileg is hazájokat; ezen nevezetes hazát, melly több tekintetben tűnik ki minden egyéb európai hazák fölött. Mindig csak az egészet tekintem, 's tartom szem előtt, mondom ismételve, ritkán bocsátkozva részletekre; mivel minden egyes dologról szólni szörnyű hoszadalmas lenne, 's e' lapok céljával ellenkeznek.

Sokan írtak hazánkrul, részint honfiak, részint külhoniak, de többnyire idegen nyelven, mellyet a' magyar nép, értem a' középrend, nem ért; 's azon írók közül, kik honunk megismertetését tüzték ki czélul munkáikban, némellyek kelleténél tul magasztalák, mások ellenben ismeretlen földnek nevezék: én középutam tartok, és sem nagyító sem kicsinyítő csőn nem nézem a' dolgokat, hanem úgy igyekszem előadni mint vannak, a' magok valóságában. A' természet sokat adott, de azt azért dicsérni úgy hiszem nem szükséges; emberi kéz még keveset alakított, szépitett vagy jobbitott a' természet adományain, de a' mit még nem tettek, megteszik későbbben; azért nincs okunk csügedni, vagy honfitársainkat azért ocsárolni, hogy csak keveset segítettek 's javítottak a' természetet. — Nincs nekünk „Amazon“ vagy „Sz.Lőrincz,“ vagy „Missisippi“ folyóink, de van egy méltóságos Dunánk; nincsenek a' „Chimborasso“val, vagy „Himalaya“val mérkőzhető hegyeink, de a' Karpáthérczeink is szép magasak; nincs a' mi bányainkban annyi arany, mennyi a' perui hegyek gyomrában, de ha eszünknek, melly csakugyan szépen kezd kifejlédezeni, hasznát tudandjuk venni, a' perui bányák kincsét ide varázsolhatjuk; mert az ész a' fő gazdagság, nem pedig a' sárga ércz; nincsenek még olly intézeteink, millyenek a' tengeren tuli népeknek, de van reményünk.

Keves ország létez, hol a' vizsgálódó annyi táplálékot találna mint nálunk, 's mi magunk közönségesen nem tudtuk, nem vettük észre, mivel máshová fordítottuk figyelmünket, vagy inkább mivel még csak most kezdünk figyelmezeni, magunk körül tekinteni. Jelen töredéki közleményeim két egészen különböző tartalmuak lesznek, egyszer csupán a' természet műveit szemlélem, máskor pedig azokat mellyek emberi munkák, 's így váltogatva.

Természeti tekintetben századok óta semmi nevezetes változáson nem ment át honunk, ellenben társasági viszonyainkat 's rendelkezéseinket, azaz a' nemzeti életet tekintve, sokféle fordulatok történtek itt létünk óta, de messze félre vinne tárgyamtul, ha azokat elő akarnám adni, tehát mellőzve a' multakat csak jelen álladalmunkkal 's nemzeti életünkkel szándékozom e' lapoknak a' honi dolgokban kevesebbé járatos olvasóit megismertetni. Voltak és vannak most is írók, kik honunkat kis Európának nevezték, azon

okbul, hogy mind azon különbözőségek, mellyek egyéb europai országokban szétosztva léteznek, honunkban egyesülve vannak; 's ezzel némelleyek dicsekedtek is, de alább töredékeim folytában meglátandják az olvasók, van e okunk azzal dicsekedni. Hogy a' természetnek olly sok különböző munkája 's adománya egyesül itt kicsiny hazánkban, azért hálával tartozunk az ajándékozónak és sorsnak, de hogy olly sok más különbözőség közepe sül polgári és társasági életünkbe, az talán hiba, 's gyöngeséget, gyarlóságot és egyéb illyesmiket jelent.

A' szorgalom más nemzeteknél magas fokra emelkedett, 's annak gyümölcseit egyéb lapokban láthatni is, de e' lapok különösen hazai dolgoknak vannak áldozva. — A' sok hazai dolgok közül, mellyek töredékeim tárgyai lesznek, némelleyeket előlesen megemliteni nem leend czéltalan, jelesen a' természet i osztálybul: hegyek, völgyek, folyók, tavak, savanyu vizek, fürdők, barlangok, arany-, ezüst-, réz-, vas-, só-, kő-'s egyéb bányák, termékenység, terméketlenség, erdők, rétek, kőszén, 'stb.; polgári életbul: törvények, nyelvek, vallások, szertartásaival együtt, nevelés állapota, iskolák, intézetek, kereskedés, szorgalom, gyárak, kézművesek, népesség, szokások, fejlődöttség, viselkedés, művészet, tudományosság, utak 'stb. 'stb.

Ne gondolják az olvasók, hogy én az itt elszámolt némelley és sokkal több el nem számolt honi dolgokru l tökélyeset, 's hibátlanul közlök, de ha minden közlendő cikelyeimre felbőkkin t tulunk is a' czáfalatok, 's megjobbítások, az nekem ezerszer kedvesebb leszen mégis, mintha külföldi dolgokat olly tökéletesen adnék, hogy mindenek teljes megelégedését érdemelném meg; mert kedves nekem a' hon 's kedvesek a' honi dolgok körüli foglalatosságok; 's a' hiányos cikelyeimre teendett jobbítások 's az alaptalan állításoknak megczáfolása által leszen alkalmam az édes hazát még jobban ismerhetni.

S.

R É T J A V I T Á S .

Nálunk magyaroknál a' marhatenyésztés gazdálkodásunk főbb, sőt talán mondatom legfőbb ágát 's a' nemzeti kis gazdagságnak legszebb részét teszi; 's minthogy a' marhatenyésztésbul sükeres hasznot csak úgy remélhetünk, ha takarmányru l is gondoskodunk; czélszerűnek vélem a' rétekek igen egyszerű javítási módját habár csak röviden 's hiányosan is előadni.

Réteink nagyobb részének két főbb hibája, hogy vagy igen vizesek, vagy pedig igen szárazak, ugy hogy az első rendbelieket inkább mocsároknak, emezeket ellenben ugaron heverő szántóföldeknek lehetne nevezni. — Minthogy egy darab, p. o. egy hold rét közönségesen drágább szokott lenni, mint egy hold szántó föld, abbul az következik, hogy a' rét több hasznot ad, mint a' szántó föld, csodálhatni tehát, hogy miért nem fordítatik mégis több gond a' rétek javítására mint a' szántóföldekére; ámbár ezek sincsenek megerőtvetve. Vagy talán éppen azért fordítatik kevesebb gond a' rétek javítására mivel minden ráfordítandó fáradság nélkül is kamatoz? Azonban ezt csak némelley rétekrül állíthatni, mellyek a' szó igaz értelmében e' nevet megérdemlik, millyenek vannak — hogy többeket ne említek — p. o. a' Nyitra folyó mentében, hol egy hold rét csakugyan sokkal több hasznot ad, mint egy hold föld, főkép ha e' folyó a' karpáti hóolvadáskor megáradva a' mellette fekvő réteket jól megöntözi, a' mi rendesen, — de nem minden esztendőben — késő tavasszal p. o. május elején (néha későbbben midőn már a' fű nagy 's inkább kárt okoz eliszapolásával) szokott megtörténni.

Ha p. o. valakinek két farka birkája van, 's mind egyik farka 500 darabbul áll, egyik farkát nemesített spanyolfaj, másikat pedig hosszú göndör szőrü u gy nevezett ma-

gyar juhok teszik; 's ha a' magyar juhokból álló nyáj csak 6 forint kamatot ad százától, a' spanyolfaj pedig 12 kamatoz, úgy e a' józanész sugja, hogy a' gazdagabban kamatozóra nagyobb gond fordítassék, miért nem tesszük ugyan azt a' rétekekkel is? Ezek ugy hagyatnak századok alatt mint kezdetben az Isten megteremté; semmi, vagy igen kevés gond fordítatik javításukra.

Gazdagnak elhíresztelt hazánkban az igaz terem legalább annyi széna, mennyi elég, sőt néha talán ki is vitetik eladásra néhány száz szekérnyi, de gazdaság e az, midőn olly temérdek kiterjedésű síkságokon 's réteken csak annyi széna terem mennyi elég! De ezen állítás nagyítva is van, mert nem kénytelenek e ezer meg ezer gazdáink szarvas marháikat iztelen száraz szalmával teletetni ki? 's millyenek marháink tavaszra a' hoszu télen által szalmával teletetés után? csak nem a' szél dönti el sok helyen. Ez azt bizonyítja, hogy nem terem elég széna.

Valamint a' szántóföldeken terem ugyan valami alsóbb neme a' gabonának p. o. vadóc, minden emberi munkás kéz hozzájárulása nélkül is: úgy a' rétek is kizöldellenek tavaszkor, nől rajtuk fü, de uram isten micsoda fü az? hitvány gaz, melyet sem szarvas marha sem juh meg nem eszik; vagy legfőlebb békarokka, melyet csak a' ló legel le vagy pedig moh lép el, mint a' százados tölgyek oldalait. Mint mondtam a' szántóföldön terem valami legaljasabb gabonafaj, az erdőben terem vaczkor, 's más vad gyümölcs, de azzal nem elégszünk meg, hanem a' földet ássuk véssük, a' vad gyümölcsfákba ottunk, szemzünk, nemesíteni igyekszünk, csak a' rétekre nem fordítunk gondot.

A' rétek javításának vagy termékenyítésének különbözőségük szerint, három főbb módja van, a' többi kisebb módok ezekben foglaltatnak. A' ki csak kevésse gyakorolta is gondolkodó tehetőségét, mind a' három módot könnyen kitalálhatja. Azon sok rétség közt, mely honunkban szép darab földet foglal el, kevés van, mely egyik vagy másik mód szerint meg nem javíthatnák; 's ha még is találtatik olyan, mit semmi módon sem javíthatni meg, azt minden hoszas tanakodás nélkül fel kell szakgatni, 's mint rétket nem alkalmasot, szántófölddé változtatni át, ha mégis erre alkalmas.

Itt midőn a' rétekek javítás módjáról szólok, nem azon két legfőbb hibát akarom értetni, melyeket legelül említettem, hogy t. i. a' rétekek egy része mocsár, másik ugár, hanem csak azokat érintem, melyek a' rétet nevet valósággal megérdemlik, 's csak kevesebb fáradsággal és költséggel javíthatók. Mert hiszen szükség e azt magyarázgatni hogyan kell a' mocsár-rétet, és ugár-rétet megjavítani? Nem tudja e még a' legeggyűbb is, hogy a' mocsárt ki kell előbb száritani 's hogy az ugart föl kell előbb szántani? Mint mondtam itt a' valóságos rétek javításáról szólok.

(Folytatása követhetik.)

V I D É K I S M É R T E T É S.

Mély szendergés lebegett még Nyitra város fölött, midőn a' szomszéd Zobor hegy' vadonjaiban két zarándok kalandozott, a' nap'fölvételét, 's a' kies Nyitra-völgyét a' hegy' legmagasabb csucsról látni vágyó, 's e' két zarándok az én barátom és én valánk.

A' fölmenetel közben hallott — patak csergedézzel vegyült — madár-zene csak parányi részét tév azon gyönyörnek, melyet a' magas szirfokoni széttekintés egészített. Nem láttuk ugyan a' nap'fölvételét, mert a' fölöttünk 's alattunk szárnyaló fellegek azt kíváncsi szemek elől eltakarva tartották, de láttunk a' helyett olly időviszonyt, millyent látni se nem reméltünk, sem eddig képzelni nem tudtunk. Ugyan is a' Nagy-Sarány felé nyuló völgy fölött vékony fellegek lebegtek, azért ezen rész világos, sok helyen pedig

a' kitörő napsugarak által sárga foltokkal tarkázott volt: midőn az ellenkező oldalon a' termédek hegytömegek által haladásban akadályozott vastag felhők sötét éjféli' képét ábrázolák. Mi két világ közti határon állánk, 's bámulva szemlélük a' természet' ezen nagyszerű ellentétét. Gyakran elveszténk szemeink elől a' legközelebbi hegyromokat is, mert azok a' felhőbe süllyedtek, mellyben mi magunk is uszunk. Nem sokára a' hozzánk surlódó felhők nagy csöppöket kezdének öltönyeinken hátrahagyni, 's kénytelenek valánk a' kopár csucsról az erdőbe vonulni, ott az ellen a' bokrok sűrűjében menedéket keresendők.

Itt a' „Természet“ kedvenc lapunkat kezdők olvasni, 's a' „kivonatot a' természet' könyvéből“ reggeli ima gyanánt mondók el. Kevés idő múlva az eső eltávozott, az ég derültebb lön, 's mi előbbi helyünkre mentünk föl.

Kifeszített zöld bársonyként terült el alattunk a' kisebb nagyobb hegyek által nemzett kies Nyitravölgy, mellyet a' számtalan helységek', a' soknemű vetemények' 's ligetek' különféle árnyékata tesznek érdek- 's kellemteljes változatossá, 's mellyen fehér szalagként kanyarog alá a' Nyitra folyamka majd zöld pázsitot szelve, majd sűrű lombu bokrok közt bujálka, majd ismét sötét árnyu fák alatt tünedezve virágfüzérrel szegett partjai között. Majdnem síkra épülve látszék a' valóságban halmokra szórt Nyitra város, melly e' bájós völgy' középpontját teszi. A' kieslen mosolygó völgy' nyájas arcával ellenkezőleg torzul szembe az éjszakra nyuló végetlen hegyláncz' zordon képe sötét-kék árnyéklatával 's vad rengetegekkal környezett szirteivel. Ezen ellentét a' szemlélő lelkében egygyé olvadva olly meglepő hatást nemz, mellyet leírni szinte olly kevésbé lehet, mint e' hatás szülte kedves érzelmet leírásból éldelni. Új, sajátnemű örömök fakadnak a' néző keblében, 's elragadva érzi magát, lábaihoz kívánna rohanni annak, ki ezt mind létre hozta, 's illy fölségedsége alakította, 's szent buzgósággal telik el.

Te! kit a' művészet által legremekibbled emelt templomnak falai sem indíthatnak ájtatosságra, ki az istenség' lételeben kétkedni elég vakmerő vagy! jöjj ide a' természetnek ezen — sziklálkkal padolt, ezernyi növényekkel ékített, az ég által fedett, 's a' nap által világított — roppant templomába, 's emlékezz azon erőre, melly ezt létre hozta, 's elrendelte, képzeld azon időt, mellyben ezen iszonyu tömegek még mozgásban voltak, 's ismét leendének — mert midőn ide jöttök mozogniok kellett, valamint midőn innét elenyészendek — mozzandók; jöjj ide mondom, 's emlékezz azon csudaerőre, melly ezeket hozta 's viendí, itt bizonyosan imára dagad kebled, isteni rokonulást érzendesz magadban, 's ha a' földi lét terhe nyomott, itt könnyülést lelendesz; mert e' nagyszerű fölött állva neveltséges parányinak látod mind azt, mi alatt szomorított; itt kibékülsz minden földivel, lerázva magadról a' földi lánczokat, élvezended a' jövőndő lét előképét, üdvét. Ha vagy, ki ide jöttél, mindezeket átgondoltad, 's képzelted, de kebled földi érzeményét levetközni még sem tudá, ugy te eltemetett élő vagy, földi léted már is kárhozat, te föltámadást nem remélhetsz, boldogtalan!

Nehezen válva meg e' kedves lelki eldelettől, lementünk a' hegy oldalában levő vendégfogadóba, hol kocsinkat hagyók. E' vendégfogadó hajdan zárda volt, még sz. István király építette a' sz. Benedek' szerzete számára, legutolször pedig a' Camaldoli szerzetnek volt birtokában, csak a' mult század végén változott koreszmává.

(Vége következik.)

Figyelmeztetés. Folyóiratunk második évnegyedének közeledésével, figyelmébe 's szíves pártfogásába ajánljuk azt a' n. é. közönségnek. Új előfizetőinknek, a' szokott díjért, még szolgálhatunk lapjaink-nak feljes számban fönnmaradt néhány példányából. Megrendelhetők lapjaink évnegyedenként helyben 2 forint 30 kr. postán 3 ezüst forintjával, minden kir. postahivatálnál, legbiztosabban pedig Pesten Eggenberger és Heckenast könyvárusoknál, 's a' Leopold-utczai Rottenbiller-ház 2ik emeletében

A' szerkesztőségénél.

Megjelenik kedden 's pénteken. Előfizethetni minden cs. kir. postahivatálnál 's a' szerkesztő-hivatálnál Pesten, (Leopold-utca Rottenbiller-ház 2-dik emeletében) egész évre, postán 12, Pest-Budán 10; félévre 6, és 5 pengő forintjával.